

Akce	1983–84	1988–89	1991–92
1. <i>individuální akce</i> brigády, úklid v obci, vysazování zeleně ap.	60%	45,7%	22%
2. <i>kolektivní akce</i> zájmové organizace, kroužky, ČSOP, Brontosaurus. . .	40%	28,9%	16%
3. <i>omezení spotřeby</i> šetření vodou, energií, aktivity z Desatera domácí ekologie	—	—	62%
4. <i>nepodílí se</i>	—	21,2%	—

V rovině činnosti (přetvářecí) je aktivita prezentována jako účast na pracovních akcích především individuálního charakteru v místě bydliště (úklid, vysazování zeleně, brigády), příp. při činnostech s dětmi (letní dětské tábory). V porovnání s výsledky z let 1986–89 se zvyšuje frekvence činností k zamezování následků zátěže přírody, které vyplývají ze způsobu života, z uspokojování lidských potřeb.

Je naším přáním, aby ekologická příprava ovlivňovala budoucí učitele nejen v rovině poznávací (kognitivní), ale především v rovině axiologické, jež by se promítala v postojích a vlastním jednání našich absolventů. Získání studentů pro ideály dobra, krásy, pravdy, humanity, jejich vedení k činné lásce k přírodě, k odmítání lhostejnosti, sobectví, spotřebního způsobu života, k odvaze prosazovat oprávněné požadavky v oblasti péče o životní prostředí a k chápání spoluzodpovědnosti za stav životního prostředí se jeví jako primární úkol. Dobrá koordinace a vzájemná spolupráce všech vyučujících na fakultě i externích pracovníků je předpokladem kvalitní ekologické přípravy budoucích učitelů.

Důsledky zániku systému dalšího vzdělávání učitelů a ostatních pedagogických pracovníků po listopadu 1989

Jan Beran

Anotace:

Príspevek se zabývá pozitivními i negativními důsledky zániku soustavy dalšího vzdělávání učitelů a ostatních pedagogických pracovníků (dále DVU).

Analýza ukazuje na současný nevyhovující stav a potřebu jeho změny. Především další vzdělávání vedoucích školských pracovníků je třeba chápat jako jednu z priorit transformace našeho školství.

Klíčová slova:

Otevření prostoru, personální změny, zvyšování poptávky, oživení zájmu VŠ o DVU, systémy DVU v zahraničí, systém, koncepce a materiální základna DVU v ČR.

Důsledky zániku systému dalšího vzdělávání učitelů, včetně zrušení jeho institucionální základny, která zajišťovala tvorbu koncepce a realizaci DVU nelze zatím hodnotit zcela objektivně a v plné šíři. Není to ani hlavním cílem příspěvku. Vycházíme-li z předpokladu, že DVU je pouze jedním z prostředků úspěšné transformace našeho školství, lze se pak při jeho hodnocení opírat spíše o ukazatele nepřímé. Bylo by velmi obtížné stanovit podíl DVU na současné kvalitě výchovně vzdělávacího procesu v praxi škol a jejich řízení.

Potřeby našeho školství a zkušenosti z obdobných transformací školských systémů ve světě však dokazují, že DVU lze považovat za jeden z klíčových faktorů úspěšné realizace vnitřní přestavby školy a celoživotního profesního růstu pedagogických pracovníků. Jde proto spíše o zevrubné zhodnocení stavu po listopadu 1989 a urychlené hledání východisek a konkrétních řešení. Máme-li se vyjádřit k důsledkům zániku systému DVU, pak se domníváme, že jde obecně nejen o dopady negativní, ale i dopady pozitivní. Z hlediska potřeb dalšího postupu našeho uvažování se pokusíme o jejich naznačení.

1. Diskuse k pozitivním důsledkům zániku soustavy DVU

- a) Již samotná skutečnost, že systém DVU uplatňující se do listopadu 1989 přirozenou cestou zanikl, lze považovat za jev pozitivní.

Z mnoha diskusí na nejrůznějších úrovních vyplynulo, že tento systém byl do značné míry formální a z hlediska celoživotního profesního rozvoje učitele nefunkční. Nebyl respektován princip učitele jako subjektu profesní činnosti, princip dobrovolnosti, princip aktivity, který chápeme jako výraznější účast pedagogických pracovníků na koncepci celoživotního vzdělávání, využití jejich potencialů a zkušeností při tvorbě základních pedagogických dokumentů, projektů školy, učebnic, pomůcek apod. Nebyl respektován princip adaptability, spočívající ve schopnosti přizpůsobovat se potřebám pedagogické praxe a pedagogických pracovníků. Situace se vyhroutilá obzvláště v období přípravy

učitelů na tzv. nové pojetí výchovněvzdělávací práce, které na úkor skutečných potřeb žáků a učitelů sledovalo především výraznou ideologizaci škol. Také systém DVU na vysokých školách byl neefektivní. Mnohdy šlo jen o uměle vytvářené úvazky pro učitele vysokých škol v různých formách dalšího vzdělávání.

Za další pozitiva považujeme:

- b) *Otevření prostoru* Vytváření prostoru pro vzdělávací aktivity nezávislých učitelských iniciativ (Pedagogická unie, její asociace, kluby, společnosti, dále soukromé vzdělávací agentury, školy, veřejné instituce apod.)

I když jsou vzdělávací akce zatím velmi sporadické a u soukromých agentur neúměrně finančně náročné, jde bezesporu o jev velmi pozitivní, zajišťující větší diverzifikaci vzdělávací nabídky a aktivní zapojení učitelů a vedoucích školských pracovníků do těchto kursů.

- c) *Personální proměny* Institucionální základnu opustili zdiskreditovaní, nomenklатурní a neperspektivní pracovníci.
- d) *Zvyšování poptávky* Vzhledem k novým potřebám škol, učitelů, ředitelů, inspektorů a dalších pedagogických pracovníků a vzhledem k malé nabídce se výrazně zvyšuje zájem a poptávka po dalším vzdělávání, která není a ani nemůže být za současného času uspokojována.
- e) *Oživení zájmu vysokých škol o DVU* Postupně dochází k oživení zájmu vysokých škol a dalších odborných institucí dále vzdělávat pedagogické pracovníky v různých formách dalšího vzdělávání. Kursové je však vzhledem k výši platů učitelů neúměrně vysoké a proto této nabídce využívá zatím jen nepatrné procento učitelů z celkové populace.
- f) *Zvyšující se zájem o DVU v zahraničí* Potřeba vytváření funkčního systému DVU, integrujícího se do systému evropského, vede ke zvýšenému zájmu o koncepci DVU v zemích s vyspělými školskými systémy. Objevují se první srovnávací studie, navazuje se spolupráce s institucemi zabývajícími se DVU a školských manažerů.

2. Diskuse k negativním důsledkům zániku soustavy DVU

- a) *Chybí koncepce* Za hlavní negativní důsledek považujeme skutečnost, že předrevoluční systém DVU nebyl ničím nahrazen. MŠMT ČR vytvořilo pouze legislativní předpoklady pro zřízení pracovišť DVU. Citelně však chybí ucelená koncepce DVU, vyhláška MŠMT ČR o dalším vzdělávání učitelů, finanční dotace na vybudování sítě pracovišť,

specializovaní pracovníci, provázanost kvalifikačního růstu na platový řád apod.

V důsledku této situace není možno zatím zajistit např. kvalifikační přípravu vedoucích školských pracovníků a pracovníků školní inspekce. U těchto funkcí jde o jinou profesi než je profese učitelská. Není zajištěna ani odborná příprava pracovníků soustavy DVU. Řádově jde o tisíce nových pracovníků, kteří byli na základě konkursního řízení nově jmenováni do svých funkcí. (Na Moravě a ve Slezsku se například jedná o 5 487 ředitelů škol, 4 500 zástupců ředitelů škol, 1 700 ředitelů školských zařízení, 150 pracovníků ČST apod.)

Objevují se však i další problémy. Někteří ředitelé škol nejsou ochotni uvolňovat učitele svých škol na akce dalšího vzdělávání v rámci jejich pracovní doby. Zbývají tak pouze vedlejší a hlavní prázdniny. V těchto termínech však není možno vzhledem ke kapacitám vzdělávacích zařízení zařadit všechny zájemce do připravených a nabízených kursů. Je zde také úzká souvislost s efektivitou forem a metod práce dalšího vzdělávání. Je prokázáno, že za efektivní se považuje aktivní práce ve skupinách, které nepřesáhnou počet 20 účastníků. Jde tedy také o vážný problém organizačního a ryze praktického charakteru. I když jsme si vědomi, že existují i metody samostudia, distanční a korespondenční studium, možnost využívání multimediálních informací, učitelé mají největší zájem o konfrontaci svých názorů, interaktivně-kooperativní, aktivní formy dalšího vzdělávání.

- b) *Materiální a personální základna* Soustředěné materiální hodnoty (budovy, jejich vybavení, školící střediska apod.), kterých bylo v minulosti využíváno k účelům DVU se až na malé výjimky nezachovaly. Část majetku byla delimitována pod okresní školské úřady nebo slouží MŠ-MT ČR (odbor 25 v Olomouci), České školní inspekci nebo jiným školským účelům. Některé objekty byly vráceny v rámci restitucí původním majitelům. V současné době existuje v České republice pouze jedno pracoviště (CDVU MU v Brně, které má kromě vlastní budovy i vzdělávací středisko s ubytovací kapacitou.)

Obdobná situace nastala v personálním zajištění DVU. Do roku 1989 pracovalo v ÚVPP, KPÚ, PÚmP a OPS v Českých zemích *522 uvolněných pracovníků*. V současné době pracuje v nových zařízeních pro DVU podle poslední informace z porady ředitelů těchto zařízení *pouze 68 odborných pracovníků*.

Tento počet není srovnatelný s žádnou evropskou zemí. Ve slovenské

republiky se například počty pracovníků v zařízeních pro DVU po roce 1989 dokonce ještě zvýšily.

Dalším faktem je, že v současné době naše školství až na malé výjimky nemá odborníky pro DVU. Neexistují specialisté — učitelé učitelů (ve světě běžná profese „Teacher’s trainer“, „Multiplikatoren“ apod.). Je třeba rozlišovat mezi vysokoškolskými učiteli působícími v základní přípravě učitelů a pracovníky, kteří jsou zaměřeni na další vzdělávání (vzdělávání dospělých). Jde o jinou profesi. Zkušenosti z postgraduálního studia na učitelských fakultách tento fakt v minulosti úplně potvrdily.

Závěrem lze říci, že tento stav má bezesporu dopad na kvalitativní stránku transformace našeho školství. Skutečnost, že se zatím nepodařilo transformovat celý systém DVU, včetně jeho institucionální, základny rovněž způsobuje, že MŠMT ČR nemá jeden z významných prostředků a nástrojů regulace stavu vnitřní přestavby školy. Je si toho vědomo?